

Veress Károly

Szemponatok a filozófiai képzés újragondolásához

1. Manapság, amikor a filozófiai képzés koncepciójáról beszélünk, fokozottan figyelünk kell arra, hogy egy *átalakulásban/átrendeződésben* levő világban egy ugyancsak *átalakulásban* levő jelenségről beszélünk.

1.1. A közhiedelem szerint a filozófia lassabban változik, mint a mindennapi tapasztalati valóság; lépéshátrány, lemaradás, követő megatartás jellemző rá. A közhiedelemtől eltérően azonban a filozófia ugyanolyan mértékben előtte is jár a nagyobb horderejű tapasztalati változásoknak: új meglátások, fogalmi és értelmezési horizontok megnyitása, a felmerülő problémák több szempontú megvilágítása éppúgy velejárója, mint a késői reflexió és az utólagos szintézis. Nem annyira a változástól való idegenkedés, mint inkább a változásokhoz való azonnali alkalmazkodások gyakori felszínességével, esetlegességével, illúziókeltő kihatásaival szembeni kritikus távolságtartás jellemző rá.

1.2. A filozófia lassabban változó mivolta nem véletlenszerű, hanem éppenséggel a dolog lényegét érinti, mivel a filozófia mindenkor az alapokat megmozgató, a mélyebb összefüggéseket, a hosszabb távú tendenciákat hordozó folyamatok feltárásában, belátásában érdekelt. Ez pedig körültekintő, perspektivikus, koncepciózus gondolkodást és türelmes hozzáállást igényel. A hosszan tartó erőfeszítések felvállalása viszont nem mindig egyeztethető össze az azonnali sikerekkel és a látványos eredményekkel, sokkal inkább az ezektől való tartózkodással.

1.3. A filozófiának a változásokhoz való viszonya, az átrendeződésekkel járó új tapasztalatokhoz való felzárkózási kísérletei és erőfeszítései, összefüggésben a saját változásban levő mivoltához való *(ön)reflexív* viszonyulásával az utóbbi időszakban a filozófiai képzés újragondolásának megkerülhetetlen tényezőivé váltak. Ma már nem gondolkozhatunk úgy erről a kérdésről, mint akár egy-két évtizeddel ezelőtt.

1.4. Az egyetemi diáklétszám drasztikus csökkenése, az ebből következő pénzügyi megszorítások a filozófiai képzés körében pánikhangulatot keltenek, egyfajta szükségállapotot produkálnak. Hatékony, gyors és eredményes megoldásokra lenne szükség. Ez arra ösztönzi a filozófiai képzés illetékeseit, hogy a képzést *piacosítsák*, ami ez esetben is a meghatározó tartalmi elemek helyett a *reklámfunkciókat*, a hasznavehetőség és divatosság vélt vagy valós mozzanatait helyezi előtérbe. A képzési koncepció kigondolói és összeállítói olyan elemekre összpontosítanak, amelyek a potenciális hallgatókat megszólító *kommunikációban* játszhatnak fontos szerepet mint meggyőzés, vonzerő, életképesség, gyakorlatilag hasznosíthatóság stb. ígérete. A képzés kommunikációja viszont normál körülmények között

Veress Károly (1953) – filozófus, egyetemi tanár, BBTE, Kolozsvár, veress_k@yahoo.com

A tanulmány a VI. „Theórosz” Nyári Filozófus Tábor (Csíkszépvíz, 2014. július 7–10.) programjában helyet kapó rendezvényen elhangzott nyitóelőadás – *A magyar nyelvű filozófiai képzés keretkonceptója és kapcsolata a középiskolai oktatással* – bővített és szerkesztett változata.

nem kerülhet maguknak a tényleges képzési tartalmaknak a helyébe. Annál inkább *nem*, mivel egy jól szervezett, tartalmas képzés *önmagát* kommunikálja. Ehhez képest az azonnali eredményeket – diáklétszám biztosítása, pénzügyi fenntarthatóság – célzó kommunikáció, és az ennek horizontjában kialakított képzési program pillanatnyi sikerekben mérhető átmeneti állapotot teremthet, de kérdéses, hogy hosszabb távon nyújthat-e stabilitást.

1.5. Éppen ezért az utóbbi években hirtelen bekövetkező hallgatói létszámcsökkenésre a hangulati reakciókon túl egy másik értelemben is érdemes odafigyelni. Ami ebben megmutatkozik, *jelzésértékű* is: valami alapvetően megváltozik! És mi ebben az átalakulási folyamatban élünk!

2. Miről beszélünk, amikor „a filozófiáról” beszélünk?

2.1. Az „a filozófiáról” való beszélés módja túlzottan általánosító szemléletet hordoz. Azt a benyomást kelti, mintha a filozófia egységes, időtlen és határtalan lenne. Úgy tűnik, hogy ilyenkor éppen mi, akik úgymond „filozófiával” foglalkozunk, feledkezünk meg arról, hogy mennyire sokrétű és differenciált a filozófia területe, nemcsak tárgyilag-tartalmilag, hanem a hozzá való lehetséges viszonyulások, a vele való foglalatosságok tekintetében is. Jócskán közrejátszik ebben a filozófia egyfajta misztifikálására és a kulturális hagyományok szintjén jól bejáratott filozófiai fölénytudat propagálására való hajlandóság.

2.2. A másik oldalon, a mindennapi beszéd regisztereiben viszont éppen a filozófia lekicsinylése, jelentéktelenségének, gyakorlati hasznavehetetlenségének afirmációja zajlik. A filozófiának tulajdonított távolságtartó magatartás a gyakorlati problémákkal szemben, az absztrakciók magaslatába való emelkedettség, a spekulativitás homályába való bezárkózás (vélt vagy valós) tapasztalata a filozófia művelésével szemben idegenkedést, olykor egyenesen ellenszenvet ébreszt.

2.3. Arra is érdemes odafigyelünk, hogy ez nem mindig volt így. Valójában az utóbbi évtizedben változott meg – mondhatni radikálisan – a filozófiához való környezeti-kulturális-köznapis viszonyulás. Régebb a filozófia művelésén kívül állók, a hozzá nem értők részéről respektus, tisztelet övezte a filozófiát, felnéztek arra, aki ilyesmivel foglalkozott. Most viszont a fölöslegesség, hiábavalóság, használhatatlanság bélyegével illetik a filozófiát, és lenézik, lebecsülik azt, aki vele foglalkozik. Nem lehet nem észrevenni ebben a műveltség mélyszerkezetében zajló átrendeződések jeleit, ezek kifejeződését a műveltség, a képzés, a képzettség iránti emberi igények szerkezetváltozásaiban.

2.4. A misztifikáló, fölényeskedő viszonyulás éppúgy ellehetetleníti a filozófiával kapcsolatos valós kérdések vizsgálatát, mint a filozófia semmibevétele. Mindkét végletes viszonyulásmód bemerevedett, megrögzült előítéletek halmazán alapul. A feladat nem a filozófia iránti/filozófiával szembeni előítéletek táplálása, hanem inkább a *játékba hozása* lenne. Hiába hirdetjük fennen a kérdező filozófiai beállítódás szükségességét és autentikus voltát, ha arra soha nem kérdezzük rá, hogy vajon csakugyan kitüntetett és kiváltságos szerepe van-e a filozófiának az ember életében. És vajon miben áll ez a kitüntetettség? Mint ahogy azokat is, akik gyanakvással szemlélik a filozófiát és fenntartásokkal vélekednek róla, nem a kérdező odaforduláshoz való rávezetéssel, hanem inkább kinyilatkoztatások tömkelegével próbáljuk rávenni a véleményük megváltoztatására.

2.5. Az a kérdés is felmerül, hogy „a filozófiának” tulajdonított különleges státusz vajon nem az azok státuszigényének vagy éppenséggel státuszinségének a megjelenítője-e, akik

valamilyen szinten és formában filozófiával foglalkoznak. Vajon nem éppen azok, akik filozófiával foglalkoznak, vélik úgy, hogy a kitüntetett és kiváltságos pozíció, amelyet a filozófiának tulajdonítanak, voltaképpen őket illeti meg? És az sem mellékes kérdés, hogy ez a beállítódás hogyan függ össze az európai modernitás egyik lényegi jellemzőjével, a szubjektum centrális pozíciójával, amelynek kimunkálásában és érvényesítésében a korszak filozófiája is főszerepet játszott. A filozófia mint a szubjektum legmagasabbrendű (ön)affirmációja tétel tudati hatásösszefüggéseiben és státusképző szerepkörében még manapság is tovább él, akkor is, amikor egy lényegesen megváltozott tapasztalati környezetben kell újragondolni a filozófia és a filozófiát művelő szubjektum viszonyát.

2.6. Az újragondolás annál is inkább aktuális, mivel számos jelzés arra utal, hogy éppen megfordulóban van a szubjektum és a filozófia viszonya. A mai filozófia már közelről sem egy eleve kész szubjektum teljesítményeként és afirmációjaként jelenik meg, inkább egy szétesésben, szétszóródásban levő szubjektum (ön)összeszedési, (ön)összetartási próbálkozásainak/erőfeszítéseinek lehetünk tanúi a filozófia révén. Ez abban is megmutatkozik, ahogyan a szubjektumközpontú diskurzus ellenében egyre inkább a problémaközpontú *diálogo*s igénye lép fel. A mindenkori kérdés így ma újból hangsúlyos értelmet nyer: vajon nem éppen a filozófiai dialóguson való belülhelyezkedés és a filozófiával való tevékeny foglalkozás révén válik-e valaki filozófussá?

3. Az előbbiekhöz hasonlóan a *filozófiai kultúra* és a *filozófiai képzettség* viszonya is újragondolásra szorul.

3.1. Korántsem elhanyagolandó konkrét válaszokat keresni arra a kérdésre, hogy mi az, ami a filozófiában/filozófiából a kultúra „része” (és, hogy a mai, kortárs kultúrában miként, hogyan van jelen a filozófia), és mi az, ami ebből filozófiai képzettségként az egyes egyén szintjén elsajátítható/elsajátítandó, illetve milyen új elemeket adhat hozzá ehhez az élő filozófiai alkotás. A filozófiának egy adott korszak kultúrájához való szerves hozzátartozása, az abba való beépültsége korántsem esik egybe az adott oktatási körülmények között megvalósuló filozófiai képzés konkrét tartalmaival és az eredeti filozófiai alkotótevékenység gyakorlására megnyíló lehetőségekkel. Zavaros megítélések forrásává válik, amikor az egyiknek a jellemzőit a másikon is számon kérjük, amikor a kultúra egészének a filozófiai korpuszából a filozófiai képzettséggel rendelkező egyén szellemi képességeire és műveltségi szintjére próbálunk következtetni.

3.2. Gyakran hivatkoznak arra, hogy a filozófiai képzés átfogó műveltség elsajátítását jelenti/feltételezi, minden irányba kiterjedő szintézist és betetőzést kölcsönöz, ez pedig bizonyos fokú kulturális felsőbbrendűség-érzés és gőg forrásává válhat az effajta képzettséggel rendelkezők esetében. Az így képződő prekonceptiók a filozófiai képzettség elsajátítására jelentkezőkkel szembeni elvárásokra is átsugároznak. Nemritkán már az elején, még mielőtt valamiféle tényleges filozófiai képzésben részesültek volna, rafináltan kimunkált képességeket, a filozófia iránti különleges elkötelezettség-érzetet kérnek számon rajtuk, s a filozófia szentélyébe való betekintés, illetve a filozófiai „életfeladatra” való felkészítés reményében kitaró erőfeszítéseket igénylő, már-már iniciatorikusnak tűnő próbatételeket helyeznek kilátásba. Ezek után viszont a filozófiai képzésben részesülők számára már a normalitáshoz való visszatérés igényel komoly erőfeszítést, illetve vall sokaknál életre szóló kudarcot; annak a megértése, önmagukkal és a környezetükkel való megértetése, hogy a filozófiával való

foglalataskodás sem más, mint normális embereknek e szellemi terület specifikus körülményei között végzett normális tevékenysége.

3.3. Az átfogó, enciklopédikus műveltséget sejtető preconcepciókkal ugyancsak szembekerülnek a filozófiai képzettség látszólagos felszínességére, szórtságára utaló tapasztalatok, az idővel szintén előítéletté avanszáló „mindenhez ért egy keveset, de semmiben sem jártas elmélyülten, a részletekig menően”-szerű megítélések. Ilyenek mind a szaktudományokkal való foglalkozás, mind pedig az életgyakorlat irányából felmerülnek. Azok számára, akik úgymond filozófiával kívánnak foglalkozni – noha adott esetben ehhez bizonyos szaktudományos kérdésekben való jártasság is szükséges –, az empirikus kutatások technikai-módszertani eljárásai beszűkítő hatásúaknak vagy túlzott (főlősleges) erőfeszítéssel járóknak tűnnek. A másik oldalról nézve viszont a módszertani szigor, az objektivitás és a megalapozottság látszólagos hiánya kérdésesnek tekinti, „tudománytalannak” ítéli meg a filozófiai kutatási erőfeszítéseket.

3.4. Hasonlóképpen csalódottan fordulnak el a filozófiától azok is, akik a filozófia mindenhatóságától azt remélik, hogy kész megoldásokat kínál az életproblémáikra. Valójában a filozófiának a mindennapi életben önmagáról forgalmazott képe, az egzisztenciális kérdések megválaszolására vonatkoztatott illetékessége válik gyakorta ilyen hamis elvárások forrásává. Ezek nem teljesülése tovább fokozza a félreértéseket mindkét oldalon. A filozófiával foglalkozók ismétlődő erőfeszítéseket tesznek arra, hogy megoldássémákat kínáljanak a mindennapi élet jelenségeire – bizonyítottan véelve ily módon a filozófia gyakorlati „hasznát” –, ahelyett, hogy hozzásegítenék az érdeklődőket ahhoz, hogy a filozófia világával érintkezésbe kerülve megoldásokat keressenek és találjanak a saját problémáikra. A megtapasztalt kudarcok viszont – a másik oldalról nézve – alátámasztani vélik a filozófia hiábavalóságával kapcsolatos vélekedéseket.

4. Külön kell választani a *filozófiával való foglalkozásra* és a *filozófiai képzésre* irányuló kérdéseinket.

4.1. Mit jelent ma filozófiával foglalkozni? Szakmai tevékenység, tudományos tevékenység, tanárkodás, szabadidős foglalkozás, megélhetés, avagy luxus? Ismételten felmerülő és vitatott kérdések ezek. Nincs végső válasz egyikre sem, és nem is lehet. A filozófiával való foglalataskodás lehet egyvalami a felsoroltak közül, vagy egyszerre több is, vagy akár mind-egyik együtt. De a felsoroltakon kívül még számos más változata is lehetséges.

4.2. Ez a kérdés legtöbbször a filozófiai képzés célja, értelme, használata stb. kapcsán merül fel. Nehezen megválaszolhatósága pedig a filozófiai képzés értelmére és hasznára rávetíti a gyanú árnyékát. Arra viszont többnyire azok sem kérdeznek rá, akik filozófiával foglalkoznak, hogy vajon ennek a kérdésnek valamiféle eldöntése megoldja-e/megoldhatja-e a filozófiai képzés körül felmerülő problémákat. Egy effajta rákérdezés hozzásegíthetne annak a belátásához, hogy *nem oldja meg*, mivel ez a kérdés nem is azokra irányul.

4.3. A kérdés eleve téves értelemhorizontban mozog: magát a filozófiát mint valami különlegeset, kítüntetettet állítja előtérbe, holott nincsen semmi rendkívüli a filozófiával való foglalataskodásban a másfajta foglalkozásokkal szemben. Ehelyett – akárcsak a többi foglalkozás esetében is – valójában a felsorolt foglalkozások specifikumaira és aktuális komponenseire kellene összpontosítani. Ilyenekre: mit jelent kutatni? – Hiszen csakis ezzel összefüggésben kereshető válasz arra, hogy mit jelent filozófiát, filozófiai jelenségeket

tudományosan kutatni. Mit jelent tanítani? – Csakis ennek vonatkozásában válaszolható meg, hogy mit jelent filozófiát oktatni. Mit jelent a képzés, a szakképzés, a szakma? – Csakis ezeket megvizsgálva állapítható meg, hogy a filozófiával való foglalatosság mennyiben és milyen vonatkozásokban gyakorolható „szakmaként”, vagy esetleg hobbiként, „szenvedélyként”, szabadidős tevékenységként.

4.4. A filozófia vonatkozásában gyakorta felmerül a „szakma” lekicsinylő, pejoratív értelmű felelőletése, mint ami nem egyeztethető össze a filozófiával való hiteles foglalkozással. Ilyesmit valójában azok gondolhatnak, akiknek nincs tényleges tapasztalatuk egy szakma művelésével kapcsolatban, akik sohasem tapasztalták meg egy adott szakmának – tehát a filozófiai „szakma” esetében sem – a rajtuk megmutatózó formáló erejét. Éppen azok tudják a leginkább, akik hitelesen próbálkoznak foglalkozni filozófiával, hogy a filozófia művelése mennyire szakma is. Szakmai tudás és hozzáállás nélkül a filozófia körüli ügyködés éppoly amatőr, dilettáns foglalkozás, mint bármilyen más szakavatottságot nélkülöző tevékenység. Mint ahogy a hobbi szintű tevékenységekhez vagy valamely személyes szenvedélyünk megéléséhez is szert teszünk a szükséges szakmai tudásra. Egy tevékenység nem azért minősül hobbinak (vagy éppenséggel „vasárnapi foglalkozásnak”, a hiteles filozófiai foglalatosságra utalók kedvenc szavajárása szerint), mert a szakmán kívül áll, hanem azért, mert az életvitelünk más regiszterében kap helyet, mint a szokásos mindennapi tevékenységek.

4.5. A filozófia szakmaiságának elmarasztalói általában fennen hirdetik, hogy a filozófiával professzionálisan foglalkozók nem képviselnek autentikus filozófiai beállítódást/magatartást. A filozófiától sikereket, eredményeket várnak (el), anélkül hogy az ehhez szükséges erőfeszítést megtennék, a filozofálás hiteles módozatait gyakorolnák. A filozófia érdekében kifejtett erőfeszítések helyett a filozófiátlan életvitel jellemzői mutatkoznak meg náluk, mint: az elmélyültség, az odafordulás, a végiggondolás, a valós kérdések és problémák hiánya, az énközpontúság, a magukkal törődés, az egyéni érdekek érvényesítése, a sikerekben, javakban, pénzben kifejezhető, látványos szereplésekben is megmutatózó azonnali eredmények türelmetlen hajszolása, a felszínes, kritikátlan, személyeskedő vélekedések előtérbe engedése stb.

4.6. Ebből manapság sok minden érvényesnek tűnik, de nem azért, mert valakik professzionálisan foglalkoznak filozófiával – mint ahogy mindez azok esetében sem kevésbé érvényes, akik a hiteles filozófia nevében/jegyében gyakorolják mindezeket –, hanem azért, mert a filozófiával való foglalkozás is bekerül a liberalizált *piaci technikák és technológiák* működési rendszerébe. A helyzet negatív megítélése/elítélése a lényegén semmit sem változtat. Valójában egy olyan sürgető kihívásként merül fel, amellyel manapság a filozófiával foglalkozók megkerülhetetlenül szembesülnek.

4.7. Egyvalami azonban kétségtelen: külön kell választani a filozófiai képzés és a filozófiával való foglalkozáshoz kapcsolódó *megélhetés* kérdésköreit. Annak, aki a filozófiai képzés iránt érdeklődik, amennyiben hiteles képet akar nyerni erről, nem a saját megélhetési kilátásai irányából kell közelítenie hozzá, hanem magának a filozófiai képzés lényegének és értelmének, egzisztenciális és kulturális meghatározottságainak a vizsgálata felől. A saját megélhetési kilátásait viszont a személyes képességei, adottságai, lehetőségei irányából közelítve, illetve a különféle szükségletei, igényei, elvárásai horizontjában kell megvizsgálnia. A kettőt szembesítve vethető fel, hogy adott esetben a filozófiai képzésben való részvétel mennyiben, milyen keretek között válhat valaki számára megélhetési lehetőséggé.

4.8. A filozófiai képzés problémáira való megoldáskeresések hozzáigazítása, „hozzátorzítása” a megélhetési igényekhez nem vezethet tartós megoldásokhoz a filozófia esetében. Az kétségtelen, hogy a filozófiával való foglalkozás – akárcsak bármelyik másik komolyan művelt szellemi terület – folyamatosan próbára teszi a kreativitásunkat. Ezért ismételten előállhatnak megkerülhetetlen határhelyzetek, amikor felmerül az alapvető kérdés: a filozófiát állítjuk a megélhetésünk szolgálatába, vagy a kreativitásunkat állítjuk a filozófia szolgálatába? Ilyenkor kinek-kinek az egyéni hozzáállásán múlik, hogy képes-e a filozófia érdekében/javára dönteni, megvonva a pillanatnyi személyes érdekei határait. Ahhoz sem fér kétség, hogy annak, aki a személyes érdekszférájából nem tud kimozdulni, a kreativitását sem áll módjában teljes mértékben felszabadítani és kibontakoztatni, nemcsak a filozófia terén, hanem semmilyen alkotási területen. Hiszen a saját érdekeivel való *versengésben* „magának a dolognak” az érdeke – aminek voltaképpen át kellene adnia magát – mindig alulmarad. Ezzel szemben az igazi kreativitás: egyszerre önmaga visszatartottsága és (ön)átadása, alázat és szolgálat.

5. A filozófiával való foglalkozást annak a szellemi, kulturális, társadalmi környezetnek az irányából, amelyben éppen történik, folyamatos *kihívások* érik. A körülöttünk átrendeződő mai világban elkerülhetetlen az új tapasztalatokkal való szembesülés és a szemléleti keretek átalakulása.

5.1. A politikai, erkölcsi, vallási, tudományos, művészeti, kommunikációs vagy akár egzisztenciális téren felmerülő – sok esetben komplementer vagy éppenséggel egymásba játszó – új tapasztalatok bevonása a filozófiai reflexióba attól, aki filozófiával foglalkozik, komplex, differenciált jártasságot igényel számos egymással érintkező területen. Ugyanakkor a tapasztalati tartalmak gyors változásaira, átalakulásaira, a különféle fogalmak, elméletek, paradigmák majdhogynem közvetlenül is kitapintható történetiségére is figyelnie kell. Hiszen szinte kézzelfoghatóan tetten érhető, ahogyan egyazon megnevezés alatt pillanatokon belül a hagyományostól eltérő, újfajta fogalmi tartalmak kelnek életre, s menet közben ébredünk rá, hogy miközben ugyanazt a megnevezést használjuk, mégsem ugyanarról beszélünk. A kognitív és kommunikációs szférában megtapasztalható átrendeződések nemcsak a filozófiai hagyományhoz való megváltozott viszonyulást tesznek lehetővé, illetve igényelnek, folyamatosan új értelmezési szempontokat, „másként értékeket” kínálva fel, hanem a filozófia illetékességét és kreatív részvételét is aktivizálják az új fogalmi tartalmak, elméleti és módszertani előfeltevések, paradigmák kidolgozásában. A filozófiai alap kutatások, a kritikai és konstruktív filozófiai attitűd új lehetőségei nyílnak meg ezáltal. Vagyis éppen hogy a filozófia *hiánya* észlelhető, nem pedig a filozófia fölöslegessége.

5.2. Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a *posztmodernként* számon tartott jelenségegyüttes kihatásai a filozófiát sem hagyják érintetlenül. Itt is az átfogó filozófiai rendszeralkotás háttérbe szorulását tapasztaljuk, miközben a nagy horderejű, hagyományos filozófiai rendszerek *alkalmazási* és *gyakorlati* következményei kerülnek mindinkább előtérbe: a nagy filozófiák „lefordítása” a kis világok sajátos tapasztalataira. Az univerzális kitekintésű filozófiai rendszeralkotás helyébe a filozófia *partikularizálódása* és *regionalizálódása* lép; az egyetlen és domináns filozófia mindenre kiterjedő szerepkörét a saját világok és életformák reflexióiként megfogalmazódó „filozófiák” váltják fel. Minél inkább visszahúzódnak a rendszeralkotási törekvések, annál élénkebben jelentkeznek a filozófia iránti partikuláris igények.

A mindennapjainkban lépten-nyomon felötlenek a különféle intézmények, szervezetek, tevékenységek „filozófiái”. Nem lehet nem észrevenni az ebben rejlő jelzésértéket, a filozófia hagyományostól eltérő művelése számára megnyíló lehetőségeket.

5.3. Az előbbieken jelzett folyamatok révén egyre inkább előtérbe kerül a filozófia *alkalmazott* és *gyakorlati* jellege, megnövekszik az *alkalmazott filozófiák* iránti érdeklődés. De korántsem mindegy, hogy az *alkalmazást* hogyan értjük a filozófia esetében. A *globalizáció* jelenlegi körülményei között a különféle alkalmazott filozófiák az alkalmazás *technészerü* elveit terjesztik ki a filozófiára is, a célracionális és érdekközpontú felhasználás hatékonysági szempontjainak rendelve alá a (tudományos) megismerés és a (megismerési eredményeket hasznosító) technológiák területén. Sajátos filozófiai technikákat és technológiákat hoznak forgalomba, amelyek lineáris szerkezetű diszkurzív rendszerekbe szerveződnek, és extenzíven terjeszkednek.

5.4. Ezzel szemben a filozófia valós alkalmazása *phronészis*szerű: új nézőpontnak, a megalapozás új szempontjainak, a megértés új tapasztalatainak az érvényre juttatását hordozó szemléletváltásként, paradigmaváltásként, beállítódásváltásként valósul meg. Együtt jár az egzisztenciális tapasztalatok bevonásával, az életvitel megformálásával, a gondozás és a gondoskodás, a részesülés és a részvétel új módozatainak az elsajátításával. Hatásösszefüggései kiterjednek annak, aki filozófiával foglalkozik, nemcsak a saját gondolkodásmódjára és életgyakorlatára, hanem a szűkebb és tágabb társadalmi és kulturális környezetére is.

5.5. Az episztemológiai szemléletnek a modernitás időszakában érvényesülő dominanciája meglehetősen háttérbe szorította a filozófia eredendően gyakorlati dimenzióját. Manapság viszont, a partikularizálódás és regionalizálódás körülményei közepette a filozófia ténylegesen közelebb kerülhet a valós életfolyamatokhoz, és újból érvényre juttathatja a tulajdonképpeni lényegét: *gyakorlati* mivoltát.

5.6. A filozófia alkalmazottá válásának és gyakorlativá válásának találkozása a filozófia művelésének differenciálódása és diverzifikációja közepette nem véletlenszerű. A *phronészis*szerű, autentikus alkalmazás folyamatában valósul meg és mutatkozik meg a filozófia ténylegesen mint *gyakorlati* foglalkozás: az, hogy a valós, értő módon elsajátított és művelt filozófia megalapozott és kimunkált szemléletet, beállítódást, tevékeny hozzáállást és részvételt jelent a gyakorlati problémák megoldásában, s mint ilyen egészében egy tudatosan átgondolt és felvállalt életforma gyakorlása. A filozófia alkalmazása és gyakorlativá válása a filozófia művelésének és megélésének egy új tapasztalatát eredményezi, amelynek horizontjában átértékelődik a filozófiának a gyakorlati problémákhoz való távolsága-közelsége, és játékba hozhatókká, fokozatosan lebonthatókká válnak mindazok az előítéletek, amelyek egy absztrakt, spekulatív, gyakorlatidegen filozófia képét forgalmazzák. Ehhez viszont a filozófiával való foglalatosság során ismételten fel kell tenni az olyanszerű kérdéseket, mint: mit jelent az, hogy gyakorlati; miben áll az elméleti és a gyakorlati filozófia viszonya; mit értünk ténylegesen a filozófia spekulativitásán; hogyan függ ez össze lényegileg a filozófia alkalmazott és gyakorlati mivoltával stb.

6. A manapság végbemenő változások a filozófia és a *tudományok* viszonyában is lecsapódnak.

6.1. Szemünk előtt alakul át magának a tudománynak a fogalma, és rendeződnek át a tudományosság kritériumai. Az univerzalitásigény hagyományos kifejeződéseit a partikuláris

érintkezések és találkozások mezőit megjelölő – gyakorta félreértett/félreértelmezett – fogalmak váltják fel: interdiszciplinaritás, multidiszciplinaritás, transzdiszciplinaritás. Az „inter-” és a „multi-” lényegi különbsége még sok gondolkodnivalót kínál/kíván ebben a kontextusban. De az újfent eluralkodó fogalmak kétségtelenül új tapasztalati horizontoknak és a kreativitás új irányainak a megnyílási lehetőségeit hordozzák.

6.2. Kibontakozóban van a tudomány *kommunikatív-interpretatív-komprehenzív* közege a maga teljes differenciáltságában. Egyszerre hordozza és jeleníti meg a saját hagyományukba bezárkózó párhuzamos egymásmellettségek kiképződését, a (tudomány) kommunikáció külsődlegességei, technologizálása révén való elfedtségét és a különbségek érvényre juttatásának az igényét, a különféle másságokhoz való más-más viszonyulás szükségességét.

6.3. A másságok másként értéséből kibontakoztatott kreativitás a tudományban korántsem hagyja érintetlenül a meglévő, bejárattott elméletek hatókörét és egyáltalán az elméletalkotás hagyományosan alkalmazott technikáit. Rövid úton kiderül az újszerű jelenségek megfigyelése és értelmezése terén a régebbi elméletek működésképtelensége s egyúttal a szükséges elméletek hiánya. A *hiányzó elmélet* viszont mindig produktív kihívást jelent a filozófia számára, főleg az olyan tudományok esetében, amelyek a filozófiával szükségképpen érintkeznek.

6.4. Annak a számbavétele sem érdektelen, ahogyan az egyik oldalon fellépő *elméletellenesség* a másik oldalon az *elméletek hiányával* találkozik. A tendenciák ellentmondások. A partikularitások iránti megnövekedett érdekelttség és igény sok esetben a megalapozott, de nehézkes elméletek helyett felszínes, de széleskörűen mediatizált sémákat, divatokat részesít előnyben. Egészen más értelemben, de a partikuláris filozófiai vizsgálódások iránt megmutatkozó igény ugyancsak kiiktatja a készen kapott elméleti sémákat, s helyettük a megítélésben, értékelésben, értelmezésben való tevékeny részvétel kerül előtérbe.

7. A mai filozófiát a *kommunikáció* irányából is eléri a változások iránti, ingerlő hatások.

7.1. Ma már szinte közhelyszámba megy a kommunikáció és a média átfogó tapasztalatának a hangoztatása. A filozófiának a kommunikációhoz való újszerű viszonyulás terén is megvan az a képessége, hogy – a mindennapi gyakorlattól eltérően – másként viszonyulásként jelenítse meg azt. Naponta tapasztaljuk a folytonos kommunikációban levés, az állandó mondani akarás kényszerét, és elszenvedjük a kijelentő, deklaratív diskurzusok erőszaktevő hatásait. A mindennapi életünket betöltő kommunikációs zaj, a tartalmakra nem figyelő üres fecsegés, a hozzászólások sürgető kényszere, az ítélezések felületessége, az „okos dolgok” megalapozatlan mondása, a kommunikációs szituációban megjátszott lezserség és kihívó inkoherencia, a sztárolási szükséglet gátlástalan kiélése és a sztárhelyzetek folytonos cserélgéte az a benyomást keltik és rögzítik, hogy minden a kommunikáción múlik, és ami ebből a bűvös játékból kimarad, már nem számít.

7.2. Ezért ma már a filozófiával való foglalkozás is igyekszik bekerülni a kommunikáció mezőjébe, ez pedig a kommunikáció mibenlétére való filozófiai rákérdezéssel is óhatatlanul együtt jár. Az említett negatívumok kétségtelenül kihatnak a filozófiával való foglalkozás formáira és minőségére is. De csakis ezen az „áron” szembesülhet maga a kommunikáció mai tapasztalata – nemcsak egészében, hanem a konkrét gyakorlati megvalósulásai szintjén

is – a saját lehetőségeivel és határaival. Hiszen csakis ebben a viszonyban juthat érvényre a belátás, miszerint még ha minden tapasztalás is – úgy tűnik, hogy – a kommunikáció közegeiben valósul meg, nem minden tapasztalat ered is a kommunikációból.

7.3. A *képiség* eluralkodása a kommunikációs mezőben egy másik olyan jelenségegyüttes, amely ugyancsak egyszerre gyakorol ellentétes előjelű hatásokat a filozófia művelésére. Mivel a világunkban mindenütt képeket látunk feltűnni, könnyen keltődik fel és válik közhiedelem forrásává az a benyomás, hogy „valóságos” az, ami látszik. De ezáltal éppen a látvány – elfedve azt, ami a képben ténylegesen megmutatkozik – provokálja ki a kép lényegét érintő filozófiai kérdést: miközben a kép látszik, mi *mit* látunk???

7.4. Másrészt azt tapasztaljuk, hogy a képi megjelenítéssel járó ontológiai természetű átalakulások – az azonnalitás jelenbe emelése, az időperspektívák összezsugorodása, a látványvilág kitágulása – egzisztenciális kihatásai, a szétszórtság, a mozaikszerű összetettség, a *minden-együtt-létének* és egyszerre történésének illúziója egyre kevesebb teret és időt engednek a végiggondolásnak, mintegy kivezetnek a *gondolattalanság* állapotába. Ez nyilván nem kedvez a filozófiai végiggondolási erőfeszítéseknek, sőt egyenesen ellehetetleníti azokat, ugyanakkor viszont mégiscsak a filozófia kísérheti meg leginkább a visszavezetést a gondolattalanság állapotából a *gondolkodáshoz*.

8. Végül pedig – anélkül hogy ezzel kimerítenénk a filozófia művelésére manapság befolyással bíró körülmények körét – azt is szem előtt kell tartanunk, hogy a tágabb *európai kulturális környezetben* bekövetkező átrendeződések is szükségképpen kihatnak a filozófia státusára, a kulturális életben hagyományosan rögzült szerepkörére.

8.1. A filozófiai főlénytudat bizonyos fokig mindig is összefüggött, pontosabban: egy töről fakadt az európaiság kitüntetettséggel. E kitüntetettség manapság tapasztalható térvészése a nyugati kultúra és civilizáció tartozékaként számon tartott filozófia számára is új helyzetet teremt. A Nyugat határainak és befolyási köreinek egyre erőteljesebb megvonásával az európai filozófia is saját lehetőségfeltételeinek és határainak az újragondolására kényszerül.

8.2. Nemcsak az az alapvető kérdés merül fel újfent, hogy mi is a helye és szerepe a filozófiának a nyugati létformán és szellemiségen belül, hanem a több évszázadon keresztül meghatározó szerepet játszó egyetemességeszmény is, hagyományos értelmében, kérdésessé válik. Egyre határozottabban teret nyernek a kultúra és a civilizáció nem európai módozatai, olyan mentalitások, technikák és gyakorlatok, amelyek nem értelmezhetők hitelesen az európai tapasztalatok horizontjában. Ily módon átléphetetlennek tűnő/bizonyuló értelemszerződési határok mutatkoznak meg.

8.3. Mindezek jegyében kikerülhetetlenné válik a felismerés, hogy az európai kultúra és civilizáció *nem* „a kultúra” és „a civilizáció” olyan egyetemes szabályszerűségeinek a hordozója, melyekkel minden más kultúra és civilizáció is rendelkezik. Mint ahogy a Tejútban is található a Naprendszerünkötől teljesen eltérő felépítésű és viselkedésű naprendszerek, azzal is meg kell barátkoznunk, hogy lehetségesek a nyugati kultúrától és civilizációtól teljesen eltérő felépítésű és viselkedésű kultúrák és civilizációk. Ebben az értelemben nyitott s igazán a közeli jövőben hangsúlyossá váló kérdésként merül fel, hogy a filozófiának, amivel foglalkozunk, meddig terjed(het) az illetékességi köre az őt kitermelő kultúrának a többi kultúrához való viszonylatában.

9. A filozófiai képzés újragondolása során több olyan tényező is közrejátszik, amelyek folyamatosan *zavarokat* okoznak.

9.1. A filozófiai képzés folyamata hagyományosan a filozófiával való foglalatосkodás két alapvető módjára épül.

9.1.1. Az egyik – a *szövegcentrikus* – az európai filozófiai hagyomány szövegeinek, rendszereinek, filozófiai életműveinek tudományos szempontok szerinti tanulmányozása, amelyhez hozzátartozik egyes konkrét szöveghelyek értelmező megvilágítása és rávezetése a kortárs tapasztalatokra. A szöveginterpretációs folyamatban kibontakoztatott filozófiai kreativitás révén lehetővé válik nemcsak a filozófiai hagyománnyal kapcsolatos ismeretek elsajátítása, hanem a mai tapasztalatok és problémák értelmező-megértő vizsgálata is a tanulmányozott szövegek értelemhorizontjában.

9.1.2. A másik – a *problémacentrikus* – az európai filozófiai hagyomány problémaköreinek, problémacsomópontjainak azonosítására irányul, azoknak a problémahorizontoknak a kirajzolására és megnyitására, amelyekben a mai problémák felvethetők, a hagyomány által hordozott problémacsomópontokhoz, kérdéshorizontokhoz csatlakoztathatók, s az így képződő erőterben kreatív módon megvizsgálhatók. Ez a fajta foglalatосkodás az újragondolás, újravétel, újraértelmezés erőterében a „dologra magára” összpontosít, vagyis a problémára, s vele kapcsolatban nem engedi megspórolni a „saját fejjel” végzett kreatív filozófiai erőfeszítéseket. Ezáltal a „dolog maga” felől a hagyományos problémafelvetések is mindig újraértelmeződnek.

9.1.3. A filozófiával való foglalatосkodás e két alapvető módjának a kellő szét nem választása súlyos zavarokat okozhat a filozófiai képzés koncepciójának felépítésében. A két eljárás mindegyike érvényes és szükséges, de egyik sem uralhatja a másikat, ezért egy jól elgondolt képzés csak a világos megkülönböztetésükre és a kiegyensúlyozott, komplementer hasznosításukra épülhet.

9.2. A filozófiai képzés koncepciója kialakítása körül a másik folyamatosan zavaró tényező voltaképpen annak a kérdésnek az elégtelen vagy helytelen megválaszolásából származik, hogy mit is kell érteni filozófiai képzésen/képzettségen. Egyszerűbben: lehet-e „csak” tanítani a filozófiát?

9.2.1. E kérdésfeltevésben egy nyomasztó hagyomány is közrejátszik: a filozófiai képzésben szerepet játszó ún. „iskolafilozófia” elmarasztaló megkülönböztetése az eredeti filozófiai alkotástól, annak az ismételtlen visszatérő vélekedésnek a formájában, miszerint az iskolafilozófia epigon, az élő filozófiát követő viszonyulás, amelyből hiányzik a tényleges filozófiai alkotás. A zavart valójában az okozza, hogy ebben a jól bejáratottnak minősülő megkülönböztetésben mégsem választódik el világosan a filozófia alkotó művelése a filozófia tanításától, hanem minduntalan egymásra csúsztatódnak, és a kirobbanó viták során az egyiknek a célkitűzéseit és feladatait a másikon kéri számon.

9.2.2. A helyzetet bonyolítja, hogy a filozófiával való foglalkozás terén a kettősség helyett ténylegesen egy *hármasság* érvényesül: a filozófia *alkotó művelése* és a filozófia *tanítása* közé ékelődik a filozófiatudomány, a filozófiai alkotások, jelenségek tudományos szempontú *kutatása* (a maga filozófiatörténeti vagy tematikus, szisztematikus, problémacentrikus irányultságaival).

9.2.3. Egy jól elgondolt filozófiai képzés koncepciója megköveteli, hogy szétválasszák *a*) a filozófiát mint a kultúra részét, mint általános műveltséghez tartozó ismeretek, értékek, szemléletmódok, magatartásformák hordozóját, *b*) a filozófiai kutatást mint (szak)tudományos, professzionális tevékenységet (mint a filozófiai igazság tudományos kutatásával kapcsolatos szempontok, módszerek, személetek, paradigmák rendszerét) és *c*) a filozófiai alkotás intim folyamatát, a produktív filozófiai gondolkodást mint az igazság filozófiai keresését, kutatását, feltárását, megalkotását, az ehhez szükséges felkészültséget, az ezzel járó személetet, beállítódást, magatartást, életformát stb. Mindegyik esetben ismeretről, szemléletről, értékről, beállítódásról, magatartásról, életformáról stb. van szó, de ezeknek más-más tartalma és jelentése van. Ha ezek tartalmilag összekeverednek és elvegyülnek, lehetetlenné válik a tisztánlátás a filozófiai képzés körül: a filozófiai műveltségen a kutatást fogják számon kérni, a kutatáson az alkotást, az alkotáson a műveltségben mutatkozó üröket, és így kialakul a kölcsönös elmarasztalások bűvös köre.

9.2.4. Ha jobban odafigyelünk, az is kiténik, hogy a filozófiával való foglalkozás három területe nemcsak a feladataik és funkcióik tekintetében különbözik egymástól, hanem a *problémáik* tekintetében is:

9.2.4.1. Az alkotó filozófiát leginkább az foglalkoztatja, hogy a filozófiának melyek lehetnek a mai tapasztalatok kapcsán a releváns kérdései és válaszai, és hogyan tudja ezeket megfogalmazni. A filozófia iránti érdeklődést felkelteni akaró filozófiaoktatást ebből többnyire az érdekli, hogy az „élő” filozófiának melyek azok a teljesítményei, amelyekkel össze tudja ismertetni az érdeklődőket.

9.2.4.2. A filozófiatudomány a maga során az átalakulásban levő tudományoszménnyel és tudományos gyakorlattal szembesül. A fő problémája arra összpontosul, hogy hová helyezze el a filozófiai alkotásokra és hagyományára irányuló kutatásait a pozitivisták szemlélettől az eszmetörténeten keresztül az értelmező, dialogikus beállítódásig és még tovább, a dekonstrukciós eljárásokig terjedő skálán.

9.2.4.3. A filozófiaoktatás alapvető problémája viszont akörül forog, hogy hogyan valószínűsítheti meg a feladatait a mai didaktikai feltételek között, hogyan lehetséges a filozófia mint tantárgy és tananyag, s milyen irányban történhet a bejáratott, merev oktatási struktúrák és technológiai határainak a fellazítása.

10. A filozófiai képzés mai koncepciói filozófián kívüli *elvárásoknak* próbálnak megfelelni. Ezek többnyire pillanatnyi tapasztalatokból, az emberek mindennapi életszemléletéből, a pályaválasztással és a megélhetéssel kapcsolatos gondokból, a filozófiával és egyes szakmákkal szembeni előítéletekből, az oktatási rendszer átszervezéséből adódó kényszerítő körülményekből fakadnak.

10.1. A filozófiai képzésen is eluralkodik a *megfelelni akarás* kényszere, ami azzal a hamis tudattal, illúzióval társul, hogy ez a siker titka. Valójában azonban a megfelelési céllal kifejtett erőfeszítések értékes energiákat vonnak el, és állandó lépéshátrányt, lemaradást idéznek elő. Egyrészt a változások sokkal gyorsabbak, és messze előtte járnak a megfelelési stratégiák kimunkálásához szükséges felismeréseknek, másrészt az előítéletek, beidegződések sokkal makacsabbak, tartósabbak, mintsem hogy egy stratégiaváltással ki lehetne azokat küszöbölni. A mindenkor elvárások így feloldhatatlanul ellentmondásosakként jelennek meg, s valójában lehetetlen megfelelni nekik.

10.2. E csapdahelyzetből a filozófiai képzés számára egyetlen régi-új kiút kínálkozik: a megfelelni akarás helyett az *önnön lehetőségeiből* való kiindulás: a saját valós értékek felmutatása és érvényre juttatása. Ez csak oly módon lehetséges, hogy azok, akik filozófiával foglalkoznak, a megfelelésre való törekvés helyett magát az élő filozófiát próbálják hiteles alkotó módon művelni, a filozófiai kutatást pedig az érvényes tudományos szempontok és szemléletmódok szerint folytatni. Ha nincs „saját fejjel” való alkotó filozófiai gondolkodás, ha a kutatásban túlhaladott paradigmák érvényesülnek, ha sem a szemléletmódnak, sem a kutatásnak nincs élő, természetes kapcsolata a valós tapasztalatokkal, ha a filozófiai gondolkodás nem a mai ember tapasztalatainak keresztül szólítja meg az érintetteket és jeleníti meg az érvényes emberi problémákat, akkor az oktatás sem tud korszerű kereteket kialakítani és vonzó tartalmakat forgalmazni. A megfelelésre fordított energiákkal inkább a „dolgát magát” kellene végezni, a saját természete szerint, a „jól végzett dolog örömeért”. Ez olyan tapasztalat, amely mások számára is mindenkor vonzóvá válhat, és aki ebben értelmet talál benne, késztetést érez arra, hogy bekapcsolódjon. A jól végzett dolog mindig maga köré gyűjti azokat, akik belül próbálnak kerülni az értelemhorizontján, akik az alkotás, az önkifejezés és önmegvalósítás, a másokkal való együttlét és együttműködés örömeit keresik.

10.3. A megfelelési kényszerrel újabban egy másik megtévesztő hiedelem is társul: az ún. „európai normák” érvényesítésének a parancsa. Ez is mindhárom tevékenységi körben megjelenik. Szélsőséges esetekben a filozófiai alkotást elidegeníti a komolyabb metafizikai kérdésektől és tartalmaktól, s felületes empirikus applikációk irányába tereli; a filozófiai kutatást az aprólékos filológiai munkálkodások és bibliográfiai behatároltságok zsákutcájába vezeti; a filozófiai képzést pedig a természetétől idegen didaktikai technikáknak és technológiáknak rendeli alá.

10.4. Voltaképpen manapság egyik alapvető filozófiai kérdésként merül fel, hogy egy alkotás vagy egy kutatás mitől/miként lesz „európai”. Semmiképpen sem külsődleges, előre koncipiált normák érvényesítése által lesz az, hanem csakis azáltal, hogy képes felnőni a hiteles filozófiai alkotás és kutatás mai, korszerű kritériumaihoz. A hiteles alkotás és kutatás maga teremti meg a normáit, s a valós európaiság csakis ezekben az autentikus normákban formálódik meg és fejeződik ki, nem pedig külsődleges szabályokban.

11. Úgy gondolom, hogy a filozófiai képzési programok összeállításának néhány gyakorlati szempontot feltétlenül szem előtt kell tartania.

11.1. Egy filozófiai képzési program kigondolása és összeállítása többnyire azokat az elképzeléseket tükrözi, amelyek *a program létrehozóinak a fejében* a filozófiával, annak funkcióival, alkalmazhatóságával kapcsolatban kialakultak. Kérdés, hogy ezek mennyire korszerűek. Milyen szükségletekhez, igényekhez, elvárásokhoz illeszkednek? Ezért jó, ha egy képzési program összeállítása önvizsgálattal, a felmerülő ötletekre való rákérdezéssel, a különféle szempontok összevetésével, a helyes horizont azonosításával kezdődik.

11.2. Egy új filozófiai képzési program létrehozása hajlamos arra, hogy az éppen fennálló kényszerítő körülményeknek tegyen eleget, hogy a problémás helyzetek azonnali kezelését, megoldását tartsa szem előtt. (Pl. egy vonzóbb, több hallgatót begyűjtő magiszteri program létrehozása vagy a filozófiatanárok jelenlegi lehetetlen helyzetének kezelése.) Kétségtelen, hogy a különböző szintű képzési programoknak össze kell hangolódniuk egy átfogó és az új lehetőségekhez elvezető filozófiai képzés megvalósítása érdekében. De ehhez

nem elég csak az éppen jelenlegi problémás helyzet megoldására összpontosítani. Az olyan filozófiai képzés, amely kizárólag a jelenre összpontosít, önmagát számolja fel. A jelenben csakis egy olyan nyitott és rugalmas képzési stratégia válhat ténylegesen eredményessé, amely képes a *jövő* irányába is hatni, és a belátható jövőn belül is megőrzi az érvényességét, működőképességét. (Pl. a filozófiatanárok jelenlegi lehetetlen helyzetének a kezelése mellett olyan képzési struktúrát kell kialakítani, amely a *jövőben* is biztosítja filozófiatanárok képzését, és a mainál méltányosabb létfeltételeket is biztosít számukra. Különben elnéptelenedik ez a foglalkozási ág.)

11.3. Mindent egybevéve úgy gondolom, hogy a mai filozófiai képzés esetében egy kétszintes képzési stratégia párhuzamos/együttes érvényesítése bizonyulhat ténylegesen hatékonynak és eredményesnek.

11.3.1. A gyorsan változó körülmények közepette mindenképpen szükség van egy mobilis és rugalmas *rövid távú stratégia* folyamatos éltetésére, amely a hullámvölgyek áthidalására, a túlélés és a megújulás érdekében hozott pillanatnyi, alkalmi erőfeszítésekre összpontosít. De mindig is tudatában kell lennünk e stratégia viszonylagosságának, felszíni jellegének, a divatszérűhöz és a reklámszempontokhoz való igazodási kényszerének. Ne várjunk tőle végleges, megnyugtató megoldásokat! A pillanatnyi sikereket ne tekintsük feltétlenül tartós eredményeknek!

11.3.2. Egy stabil, kiegyensúlyozott, eredményes filozófiai képzés fenntartása érdekében nélkülözhetetlen a *hosszú távú stratégia*: a kitaró erőfeszítéseket mozgósító folyamatos építkezés. Egy ilyen stratégia nem lehetséges a három tevékenységi terület – a filozófiai alkotás, kutatás és képzés – egymást építő kölcsönhatása nélkül.

11.4. E stratégiák horizontjában a filozófiai képzési programok összeállításának négy fő irányt (célkitűzést) érdemes szem előtt tartaniuk. A filozófiai képzés:

11.4.1. készítsen fel a filozófiai jelenségekhez és problémákhoz kapcsolódó tudományos kutatásokra;

11.4.2. készítsen fel a filozófia oktatására és hasznosítására a képzés és a nevelés különböző területein;

11.4.3. biztosítsa a szükséges szakismereteket és intellektuális-gyakorlati készségeket azok számára, akik a filozófiai képzettséget elméleti és gyakorlati szakterületeken (irodalom, művészetek, politika, kommunikáció, kultúra) alkalmazni akarják;

11.4.4. megfelelő felkészítéssel és képzettséggel ruházza fel azokat, akik a filozófiában a saját életvitelük problémahelyzeteire, szellemi és gyakorlati kihívásaira keresik a választ, illetve önmaguk számára életfeladatot látnak a filozófia művelésében.

12. Úgy tűnik, hogy manapság a filozófiai tevékenység olyan horderejű változások erőterében zajlik, amelyek közepette magának a filozófia művelésének és ezzel összefüggésben a filozófiai kutatásnak és a filozófiai képzésnek az alapoktól történő *újjáépítése* válik szükségessé az új tapasztalatokra vonatkozó reflexiók bevonásával. Ez türelmes, hosszú távú (sokszor lemondásokkal és áldozatokkal járó) munkálkodást kíván a filozófia érdekében. Ugyanakkor csekély kilátásokkal kecsegtet a személyes érdekérvényesítés, az azonnali sikerek, az átlagos színvonalon felüli megélhetés tekintetében. Aki ilyesmire törekszik, annak továbbra sem érdemes a filozófia háza táján keresgélnie. Viszont remélhetőleg mindig lesznek majd olyanok is, akiknek így is „megéri” – a gondolkodás örömeért.

Aspects on Reconsidering the Teaching of Philosophy

Keywords: philosophy, profession, education/training, culture, teaching, science, application

In my research I try to formulate a few theses about the following questions: What are the possible correlations between the actual conceptual possibilities of philosophy and the current tasks of teaching philosophy? What kind of existential and cultural challenges act today on philosophy and how can the teaching of philosophy provide answers to these challenges?